

י"ד ט"ו ביהמ"ד למניחי שיעור "דף היומי" בראשות הגר"ד קובלסקי שליט"א וע"י קרן ברכה ומוטי זיסר

גליון מס' 474
מסכת סוטה כ"ט-ל"ה
בס"ד, י"ט סיון תשס"ח

- ◆ "מכונת אמת" לפני אלפיים ושמונה מאות שנה
 - ◆ גנב שנתפס ונצלב
 - ◆ תקפה ההלכתי של תעודת הזהות
 - ◆ שכם - ההסטוריה והלקחים
 - ◆ מדוע גזרו חרם על שכם ועל יפוז?

השבוע בגליון

- ◆ האם יש לטבול כלי פלסטיק?
 - ◆ כלים העשויים מנייר
 - ◆ בקבוק תינוק בתקופת התלמוד
 - ◆ תוכי כעד המכריע לגרש אשה
 - ◆ מדוע אין מסתמכים בנייני גיטין וקידושין על "מכונת אמת"?

דבר העורך

כנאים

ליוזמה מעניינת ביותר התוודענו לאחרונה: רבנים מגידי שיעור הפונים אל קהל המתפללים באמצעות מכתב מרגש בעל מסר אישי. הדעת נותנת, וכך גם המציאות, כי המסר המועבר באופן זה מתקבל ביותר על לב הקוראים.

התרשמו ביותר ממכתב שהנפיקו הרבנים מגידי השיעור בדף היומי בעיר נצרת עילית, הרב אליהו ממנן שליט"א, הרב אליעזר שטרן שליט"א והרב ניר חבושה שליט"א.

לקראת תחילת לימוד מסכת שבת נפתחו שני שיעורים בעיר זו, בישיבת **תורת אברהם** ובשכונה הדרומית בבית הכנסת **עץ חיים**, וכאשר נוכחו הרבנים מגידי השיעורים לדעת שישנם רבים וגם טובים אשר במעט שכנוע והסבר ישיכלו לקבוע עיתים לתורה הם פנו אליהם במכתב עם מסר מעניין.

להלן תכנון.

יהודי יקר, שלום!

התעלם נא לרגע קט משאון החיים האופף את דורנו, מכונות, מנועים והתיעוש ההמוני, והפגל כמאה שנים לאחור לעיירה סלבודקא השוכנת בפרברי קובנא העיר הגדולה. בקתות עץ, רוכלים כפופי-גו הנושאים מבט אל-אל בתחינה להחליף עמך את מרכולתם תמורת מטבעותיך, שליחי-מאפיה בהולים ודחופים נושאים על קדקדם מגשים גדושים במיני מאפה מהבילים בדרכם אל לקוחות וותיקים... שלווה.

באותן שנים התפארה העיירה סלבודקא בישיבתה המפוארת. כמשגיחה של הישיבה כיהן המשגיח ר' ירוחם, אשר נודע לימים כ' ירוחם ממיר, על שם הישיבה שבה כיהן לאחר מכן.

דף ל/ב ומר סבר אסור לגרום טומאה לחולין שבארץ ישראל

האם יש לטבול כלי פלסטיק?

בסוגייתנו נחלקו תנאים אם מותר לטמא פירות חולין [שאינם תרומה וכיוצא בזה] ככוונה תחילה. לדעת רבי אליעזר מותר לטמא את הפירות כאשר יש צורך בכך [כגון לגבי הפרשת חלה], אולם חכמים חולקים וסוברים, כי לעולם אין לטמא פירות (רש"י ד"ה "מאי לאו" ועיין ברמב"ם הלכות טומאת אוכלין פרק ט"ז הלכה ט' שחולק). בתקנתם זו דאגו חכמים ל"פרושים" אשר החמירו על עצמם שלא לאכול ולא לשתות חולין שנטמאו אף על פי שאין בכך כל איסור (רש"י גיטין נג/א ד"ה "דאסור").

למעשה אין זה פשוט כלל ועיקר לשמור את דברי המאכל מטומאה, מאחר שהם מצויים בסמוך לבני אדם טמאים, שעלולים לטמא במגע ידם את הכלים ואת המאכלים שבתוכם. משום כך, בתקופה שבה בית המקדש היה קיים הרבו להשתמש בכלים שאינם מקבלים טומאה, כגון כלי אדמה וכלי אבן.

האם יש לדמות כלי פלסטיק לכלי מתכות? כידוע, כלי אוכל שנקנו מנכרי יש להטביל ("שולחן ערוך" יו"ד סימן ק"כ סעיף א'). נידון ענף קיים בין הפוסקים לגבי כלי פלסטיק, היש צורך להטבילם והאם הם מקבלים טומאה. כדי להבין את צדדי הספק, נבאר תחילה את יסודות דיני הטומאה של כלים.

אמרה תורה כי **כלים שנוגע בהם דבר טמא**, כגון: שרץ או מת - נטמאים, ומאכל או משקה הנמצאים בתוכם נטמאים גם הם. הכלים מסווגים לשלש דרגות (שבת 120א): א. כלים שאינם מקבלים טומאה - כלי אבן וכלי אדמה. ב. כלים המקבלים טומאה מדאורייתא - כלי מתכת, כלי עץ וכלי חרס. ג. כלים המקבלים טומאה מדרבנן - כלי זכוכית (שבת 120א). על כלי הזכוכית גזרו חז"ל טומאה משום שבתכונתם הם דומים לכלי מתכות [הנטמאים מן התורה], זאת מאחר שכפי שאפשר להתיך כלי מתכות שנשברו וליצור מהם כלי חדש, כך גם אפשר להתיך כלי זכוכית שנשברו וליצור מהם כלי חדש (ראב"ד ע"ז עה/ב, ועיין רמב"ם הלכות מקוואות פרק א' הלכה ג' ותוספות שבת שם, הסוברים שסיבת הטומאה של כלי זכוכית היא משום דמיונם לכלי חרס המיוצרים מן החול).

לעומת זאת, לגבי **טבילת כלים שנקנו מנכרי**, כלי מתכות בלבד חייבים בטבילה מן התורה, אך כלי חרס וכלי עץ אינם חייבים בטבילה [אף על פי שלגבי טומאה דינם זהה לכלי מתכות]. אולם, **כלי זכוכית**, פטורים מן התורה מטבילה וחייבים בה מדרבנן בלבד על פי אותה סברה שנאמרה

לעילוי נשמת

מורנו הגה"ח רבי **שמואל צבי קובלסקי ז"ל**

בן הר"ר בנימין ז"ל נלב"ע כ"ג בסיון תשנ"ג

תנצב"ה

נר ה'
נשמת אדם

נשמת אדם

נשמת אדם

הקדוש הבחור

אברהם חיים מוצן הי"ד

נפל במלחמת שלום הגליל ביום י"ט בסיון

תנצב"ה

הונצח ע"י משפחות מוצן שיחיו ישראל - קנדה

נשמת אדם

מרת **אסתר אינהורן ע"ה**

ב"ר דוד ז"ל

נלב"ע כ"ג בסיון תש"ס

תנצב"ה

הונצחה ע"י בנה ידידנו הר"ר **חיים נפתלי אינהורן** ומשפ' שיחיו - פ"ת

נשמת אדם

הר"ר **ניסן קלמן ז"ל**

ב"ר מאיר צבי ז"ל - תל-אביב

נלב"ע כ' בסיון תשס"א

תנצב"ה

הונצח ע"י בני המשפחה שיחיו

בגמרא לגבי טומאה, שדומים הם בתכונתם לכלי מתכות, וכן נפסק להלכה (עיין "חכמת אדם" כלל ע"ג סעיף א' על פי הגמרא בעבודה זרה עה/ב).

עתה, כאשר נבוא לדון לגבי כלי פלסטיק, אם הם חייבים בטבילה והאם הם מקבלים טומאה, נמצא כי גם הם דומים בתכונתם לכלי מתכות בכך שאם הם נשברים אפשר להתייחסם כמחדש, ואם כן לכאורה דומים הם לכלי זכוכית בחייבים בטבילה מדרבנן (שו"ת "מנחת יצחק" חלק ג' סימן ע"ו, שו"ת "ציץ אליעזר" חלק ז' סימן ל"ז). מאידך גיסא, שמא אין לנו להוסיף מעצמנו על גזירות חז"ל אשר גזרו על כלי זכוכית בלבד. כמו כן קיימת סברא נוספת לחלק בין כלי מתכות לכלי פלסטיק, שכן, כלי זכוכית דומים בחשיבותם לכלי מתכות, לעומת כלי פלסטיק שחשיבותם פחותה (חידושים וביאורים כלים סימן ב' ס"ג). **להלכה** רוב הפוסקים הכריעו, שכלי פלסטיק אינם מקבלים טומאה וכן אינם חייבים בטבילת כלים כאשר נקנו מגוי, ואף המחמיר לטבלם לא יברך על כך (שו"ת "מנחת יצחק" שם).

כלים העשויים מנייר: לעומת זאת, לגבי כלים העשויים מנייר או מקרטון קשית, אין כל ספק כי מאחר שנייר אינו מיוצר על ידי התכה, כפי שמייצרים מתכות, אין כלי הנייר כלולים בתקנת חז"ל על כלי זכוכית (עיין "טבילת כלים" פרק י"א).

תבניות אלומיניום חד פעמיות: ומה לגבי תבניות אלומיניום חד-פעמיות? הללו הן עשויות מתכת! ובכן, בעל "מנחת יצחק" (שו"ת, חלק ה' סימן ל"ב אות א') פוסק כי מאחר שנהוג להשתמש בהן פעם אחת בלבד ולהשליכן לאחר מכן, אין צריך להטבילן.

בקבוק תינוק בתקופת התלמוד: הוכחה לדבריו הוא מביא מקרן בהמה. בתקופות קדומות היה השימוש בקרן בהמה נפוץ ביותר. אחד השימושים הידועים לנו מתקופת המשנה והתלמוד היה בתור בקבוק להשקות בו את התינוקות (שבת לה/ב), על ידי שרוקנו את חלל הקרן [כפי שעושים בעת שמייצרים שופר]. כן היו שהשתמשו בקרן הבהמה פעם אחת בלבד ואחר כך זרקוה, והרמב"ם פוסק (הלכות כלים פרק ה' הלכה ז'), כי קרן זו אינה מקבלת טומאה מאחר שאין לה חשיבות של כלי. כך גם דינם של התבניות החד-פעמיות.

על כך מוסיף הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל (הובא בקובץ "מאסף לתורה ולהוראה" ב'), כי אם בכוונת בעל הבית להוסיף ולהשתמש בתבנית זו - יש להטבילה.

דף לא/א אפילו שמע מעוף הפורח

תוכי כעד המכריע לגרש אשה

נחלקו תנאים בסוגייתנו מה דינה של אשה שבעלה קנא לה, ועתה הוא שמע שמועה שהיא נסתרה. לדעת רבי יהושע אין הוא צריך לגרשה כל עוד שני עדים לא העידו על כך, אך רבי אליעזר חולק וסובר, כי אין צורך בשני עדים, אלא "אפילו שמע מעוף הפורח" - יוציא ויתן כתובה.

את דברי רבי אליעזר מפרש רש"י (ד"ה "אפילו") שבאמרו "אפילו שמע מעוף הפורח" כוונתו היא שלעניין זה מקבלים עדות גם מעבד ומשפחה. באופן מעניין מבאר הרמב"ם (בפירוש המשניות) את דברי המשנה: "אפילו שמע בצפצוף העוף". ה"תפארת ישראל" מבאר כי הכוונה ל"פאפאגייא" היינו: תוכי השומע את דיבורי האנשים וחוזר עליהם, ואנו משערים כי את המשפטים הנאמרים על ידו הוא שמע מאדם שעמד בסמוך לו, ועל כן חייב הבעל להוציא את אשתו...

מדוע אין מסתמכים בדיני גיטין וקידושין על "מכונת אמת"? מאז הומצאה מכונת האמת אירע לא אחת שבפני דייני בית הדין הובעה דרישה לבדוק את הנחקר ב"מכונת אמת" כדי לאמת את דבריו. האם בית דין רשאי לכפות בדיקה זו על הנתבע, במטרה לאמת את טענותיו או להכחישן? שאלה זו בולטת במקרה שאחד הטוענים נבדק במכונת אמת מרצונו הטוב, והבדיקה אישרה את טענותיו. משנה חשיבות יש לשאלה זו, כאשר התורה מזקיקה שני עדים, כגון להוצאת ממון או בדיני קידושין וגיטין, הניתן להסתמך על "מכונת אמת" ולפסוק את הדין על פיה? כדי להבין היטב את הנידון, נקדים הסבר מתמצית על אופן פעולתה של "מכונת אמת" ("נושאי הפולגרף מהיבטים שונים").

אופן פעולתה של מכונת אמת: אל זרועותיו ואל אצבעותיו של הנחקר מחברים מכשירים שונים, וחגורה חשמלית נמתחת סביב מותנו. המכשירים מפעילים שלש מחטים הנעות על נייר, ומשרטטות בקווים עולים ויורדים את המתרחש בפנימיותו של הנחקר. כאשר אדם משקר, אפשר להבחין בתופעות שונות, כגון, בליעת רוק והתייבשות בפה, לחץ הדם עולה והנחקר נמנע מלהביט בעיני החוקר. כאשר הוא מסיים את שקריו, נשמעת מפיו אנחת רווחה. במהלך החקירה הוא מזיע ומסמיק. **רוב** בני האדם אינם מסוגלים לשלוט בתופעות אלו. שיעור הצלחת הבדיקה אצל אנשים רגילים נע בין 80% ל-95% של הנחקרים. לדברי המומחים, תוצאות החקירה במכונת אמת אינן מבוססות על התוצאות שמנפיקה המכונה, כי אם גם על **התרשמותו האישית** של החוקר מהתנהגותו הכללית של הנחקר, ועל פי הראיון המקדים שנערך עמו וידיעות רקע המתקבלות אצל החוקר מפי אחרים.

באחד הימים הופרה השלווה באחת בצווחה שהכל ידעו לזהות ואיש לא רצה בבואה: "שריפה!" באחת מבקתות העץ פרצה שריפה. דיירי הבית חולצו על ידי זרועות סונות, ואנשים טובים עמדו וזילפו מים על הלהבות המתפרצות. הבית שנשרף - נשרף ואוכל, אך הכל חששו לגורל הבתים הסמוכים ולגורל הבתים הסמוכים אל הסמוכים ובעצם לגורל כל בני העיירה. הראשונים לרוץ לסיע, לכבות ולהציל נפש ורכוש היו בני הישיבות. ריכוז גדול של צעירים מהווה הצלה של ממש במקרים מסוג זה. בני הישיבה הגיעו חיש מהר עם רבניהם ועמלו קשות שעות ארוכות להשתלט על האש הפוחזת עד שעלה הדבר בידם.

בערב של יום הצעירים הרשו לעצמם למחות פיה מפניהם וללחלה את שפתותיהם במים בעודם מתכנסים סביב ר' ירוחם רבם הנערץ. לתדהמתם נשמע קולו ברורות: "עוד לא למדנו מאומה היום. הבה נלך ללמוד!". **ההתשה** פינתה את מקומה לפליאה רבת: גבות שמוטות נדקפו בתמהון ועפעפיים רפויות נפתחו כאולם. עכשיו? ללמוד? רגליהם מקשה וידיהם עופרת, ראשם כרזול ומחשבותיהם - עשן. ללמוד? **האיש** הדגול לא הסביר הרבה אלא רק זאת אמר: "יקרי, הבה נלך לישיבה, וכבר תראו שאפשר". מראה פניו של רבם היה כאדם המבקש חמצן לאחר הפסקת נשימה ארוכה. הם דבקו במחשבתו וחשו צורך עז ללמוד!

והם הלכו. כולם. חזרו בחור התיישב במקומו, מתח את עצמותיו הלאות, פתח את גמרתו... למדו שעות מספר בעיון ובשלווה כמו לא היתה שריפה ולא טבלו גופם בענני הפיח ולא אדמו עיניהם מן העשן ולא נחרכו שערותיהם מן האדום האדום ולא נמסו סוליותיהם ולא נפערו חורים בבגדיהם. לאחר שעות אחדות של לימוד תורה משיב נפש עמדו הבחורים לתפילה לבורא עולם ופרשו למנוחה לקראת היום החדש.

אותו היום לא נשכח מלב תלמידיו כל ימיהם. כפליים לקחים הנחילים מנהיגם הדגול. האחד - יום בלא תורה, יהא מה שיהא, חשוב כמת! והשני - מי שרוצה ללמוד, יכול!

★ ★ ★

אדם שב לביתו כפוף-גו מתלאות היום. בדרך כלל הוא לא נאלץ לכבות את האש במו ידיו בשיטות פרימיטיביות. זה הוא יכול לשבת על הספסל בבית המדרש וללמוד תורה!

★ ★ ★

יפה ונאה היא קריאתם של הרבנים מגידי השיעורים בצורת עילית, תושבי נצרת עילית, אשרים שזכיתם למגדי השיעורים בעלי רצון עז להרבות פעלים לתורה. הנו מצטרפים אל קריאתם ומזמינים אתכם להצטרף לשיעורי הדף היומי בישיבת "תורת אברהם" בשעה 18:00 ובבית הכנסת "עץ חיים" בשעה 20:30.

המעוניין לזכות את הרבים בספור מעניין, או בעבודה מרתקת שניתן ללמוד ממנה מוסר השכל, מוזמן לפנות למערכת מאורות הדף היומי, ואנו נפרסם זאת בע"ה בטור זה. תכתובנו: ת.ד. 3446 בני ברק. פקס: 03-570-67-93 mendelson@meorot.co.il

ברכת התורה, העורך

מענה לשון

דף טז/א להביא קרקע שילה, נוב וגבעון, **ובית עולמים** **עולמים (חלק ג')** עד כה דננו בצורת היחיד של השם "עולם". האם צורת הרבים "עולמים" בעלת משמעות זהה? **בלשון המקרא** המצב דומה: השם "עולמים", כמו "עולם", משמש במרחב הזמן, כמו בתקופות אצל

לאור כל האמור לעיל הכריעו הפוסקים (שו"ת "ציץ אליעזר" חלק ט"ז סימן מ"ז, "באר משה" חלק ז' סימן ע"ט), כי מאחר שתוצאות הבדיקה אינן מוכחות באופן מוחלט, אלא מהוות אומדנא בלבד, ולא עוד, אלא שכפי הנזכר, התוצאה הסופית נקבעת בשילוב דעתו המנומקת של החוקר, הרי זו אומדנא על אומדנא שאין מכריעים על פיה ואין פוסקים על פיה, כפי שמספרת הגמרא שרבי שמעון בן שטח (שבועות לד/א), ראה אדם שרץ אחר חבירו לחורבה ורץ אחריו רבי שמעון בן שטח וראה בתוך החורבה אדם מפרפר שגופו שותת דם, ובכל זאת לא קבעו את זהות הרוצח, מפני שדבר זה הוא עדיין בגדר אומדנא. ודאי, איפוא, שאין לסמוך על מכונת אמת שעובדת על פי אומדנא, ואין אפשרות לפסוק על פיה הלכה בדיני ממונות, גיטין וקידושין.

"מכונת אמת" לפני אלפיים ושמונה מאות שנה: בדבריו מוסיף בעל "ציץ אליעזר", כי מי לנו גדול משלמה המלך, החכם מכל אדם, שרצה לפסוק בדיני ממונות שלא על פי עדים (ראש השנה כא/ב), וכפי שמובא בזהר הקדוש (פרשת יתרו דף עח/א): "[כל מאן דקריב לכורסייה וכל מאן דמקרב בשקרא משכשכא ההוא דיוקנא והוה ידע שלמה מלכא דבשקרא קאתי]" שבחכמתו הרבה שלמה המלך התקין בכסאו מנגנון מיוחד, לבדיקת מהימנות הבאים לפניו לדין, ואם אחד מהם שיקר היו גלגלי הכסא מתחילים לנוע ומפעילים את החיות שהיו קבועות בכסא, וכך ידע שלמה שהוא אינו דובר אמת. אף על פי כן אומרת הגמרא (שם), כי יצאה בת קול ואמרה לו שאין לו להכריע על פי כסא מלכותו, אלא על פי שנים עדים יקום דבר.

דף לא/ב כל מקום שהאמינה תורה עד אחד הלך אחר רוב דעות גב שנתפס ונצלב

כידוע (יומא פג/א), שתי כתות עדים הבאות להעיד בנושא מסויים והן מכחישות זו את זו, אין מקבלין את הכתות לעדות, גם אם אחת מהן מונה שני עדים ורעותה מונה מאה עדים. הגמרא בסוגייתנו מבארת, כי שונה הוא הדין במקומות בהם קבעה התורה שאפשר להסתמך על עד אחד בלבד [כגון להתייר עגונה], שאף אינו צריך להיות אדם כשר לעדות [כגון, אשה וקרובים]. שבמקרה שבאים לפנינו עדים פסולים שעדותם סותרת, אנו מאמינים לכת המונה מספר עדים גדול יותר.

האדמו"ר מסוכטשוב בעל "אבני נזר" זצ"ל (שו"ת, אבן העזר סימן נ"ז) מבאר, כי עדותו של אדם פסול אינה נחשבת עדות, אלא מאחר שמסתבר כדבריו, אנו פוסקים על פיו. זהו הטעם לנאמר בסוגייתנו שבעדים פסולים הולכים אחר "רוב דעות", כי מאחר שהם הרוב מסתבר שהם צודקים יותר בדבריהם. לפי זה מכריע ה"אבני נזר", כי כאשר ישנה סתירה בין שטר שנכתב בערכאות, לבין עד אחד, נכריע כפי השטר שהוציאו הערכאות, משום שנאמנותם נובעת מכח "חזקה" כדברי הגמרא (גיטין י/ב) שהערכאות אינם מוציאים דברי שקר מתחת ידם שכן הם רוצים לשמור על נאמנותם כלפי הציבור. ממילא מאחר שלשטר אנו מאמינים משום "חזקה" ולעד אחד אנו מאמינים בגלל ההסתברות, יש לסמוך על הערכאות.

תקפה ההלכתי של תעודת הזהות: יהודי מלונדון אימץ בת. לאחר שנים מספר ביקש הנאמץ לברר את זהותה המדוייקת של הילדה, ובעקבות כך הוא נקלע לתסבוכת הלכתית. שכן, בתעודת הזהות של הילדה נרשם שאמה היא פלונית אלמונית, אך אחד מנכדי הקהילה טען, שהיא אינה בתה של האשה הרשומה בתעודת הזהות, כי אם בתה של אשה אחרת. יש לדון אם ההלכה היהודית מתירה להאמין לפרטים הרשומים בתעודת הזהות, אף על פי שהם נכתבו על ידי פקיד נכרי או על ידי יהודי הפסול לעדות.

הגאון רבי יצחק וייס זצ"ל (שו"ת "מנחת יצחק" חלק ה' סימן ע"ג) שנדרש לדון בדבר, קובע בראשית דבריו, על פי דברי ה"אבני נזר" הנזכרים, כי למסמך ממשלתי יש נאמנות ותוקף אף יותר מאשר לעדותו של אדם פסול, ולפיכך, אין לחשוש שהפקיד אשר רשם את הפרטים בתעודה לא זייק ברישומים, ועל כן לכאורה יש לדחות את עדותו של העד ולקבוע את זהות אמה על פי תעודת הזהות. אלא שבמקרה זה הכריע ה"מנחת יצחק" כי אף על פי שהפקיד הרושם את תעודת הזהות אינו חשוד לשקר, אך מאחר שבמקרים חריגים ישנם הורים שמסיבות שונות מוסרים פרטים שאינם מדוייקים, אין להסתמך על הכתוב בתעודת הזהות, ויש להאמין לעד.

מהי ההגדרה "רוב דעות"? על פי דברי גמרתנו האומרת שאם עדים באו להעיד על אותו נושא, אך הם חולקים זה על דברי זה - הלך אחר רוב דעות, דן בנו של ה"נודע ביהודה" (שו"ת "נודע ביהודה" אה"ע"ז תנינא סימן נ"ז) בשאלה מעניינת: מעשה שבאו איש ואשה ואמרו ששמעו מאנשים רבים שפלוני נצלב לאחר שנתפס כגנב, אך לא ראו שהוא מת [ואם כן אין אפשרות להתייר את האשה]. לעומתם, באו חמשה אנשים והעידו, שגם הם שמעו מאנשים רבים שהוא מת על מיטת חוליו. לכאורה, לפנינו שני עדים מול חמישה עדים ויש לקבל את דעת הרוב ששמע מרבים שהוא מת. ברם, מאחר שבני שתי כתות העדים אומרים ששמעו את העדות מאנשים רבים, יתכן כי במקרה זה שתי הכיתות שוות ולא נקבלן לעדות, שהרי שתיהן שמעו מרבים?

שב"אשרי" (תהלים קמה/ג): "מְלֻכּוֹתַי מְלֻכּוֹת כָּל עֲלָמִים, וּמְשַׁלְטָנַי בְּכָל דָּוָר דָּוָר".
בלשון חכמים ישנו שתי צורות ריבוי לשם "עולמים": "עולמים" ו"עולמות".
במשמעות של זמן וצִמָּח (ההוראה המקראית), ניתן למצוא בדברי חז"ל מקורות רבים. להלן דוגמות אחדות:

◆ "כנגד דוד אביו, שדר בחמשה עולמים ואמר שירה" (ברכות יא/א). כיו"ב מצאנו במדרשים "חמשה עולמות ראה דוד" (מדרש תהלים, בוכר, מזמור קג; ויקרא רבה, פר' ד, ז). מדובר בחמשה פרקי זמן בחייו.

◆ "מלך מלכי המלכים, הקדוש ברוך הוא, שהוא חי וקיים לעולם ולעולמי עולמים, שאם כועס עלי - כעסו כעס עולם" (ברכות כח/ב).
ברם, לפעמים ניתן למצוא את צורות הריבוי במשמע של מקום:

◆ "אמר ר' אבהו: מלמד שהיה בורא עולמות ומחריבן" (בראשית רבה פרשה ג, ז).

◆ בברכת הרעמים "...שכלחו [וגבורות] מלא [ה] עולם" יש גורסים "ברוך שכוחו מלא העולמים" (ראה: ברכות פ"ט מ"ב).

להלן נדון בכמה מטבעות לשון חכמים שיש לעיין בפרושים:

את כינויו של בית המקדש בירושלים, "בית עולמים" (כגון: סוטה טז/א), מבאר רש"י במשמעות של זמן, על שם קדושתו הנצחית: "ירושלים נקראת 'בית עולמים', דמשנחרבה לא היתה אחריה היתר לשאר מקומות, אבל קדושת שילה היתה אחריה היתר לבמות, כל ימי נוב וגבעון" (חולין כד סוף ע"א ד"ה ירושלים). כיו"ב כתב הרא"ה קוק זצ"ל: "וכן השם 'בית עולמים' בעצמו, שבית המקדש נקרא בו, מורה על קדושתו שהיא נצחית, וקדושת עולם, שאינה משתנה ע"י חורבנות וחליפות הדורות" ("משפט כהן", סימן צו). נראה כי מקורו של כינוי זה מתפילת שלמה: "בְּנֵה לִי בַיִת זֶבֶל לָךְ, מִכֹּחַ לְשִׁבְתְּךָ עֲלֵמִים" (מלכים א' ח/ג).

גם בהוראה השניה של הכינוי "בית עולמים" (או כפי שנופוץ יותר לקוראו, בלשון ארמית: "בית עֲלָמִין"). היינו: בית קברות, נראה שכינוי זה נובע מן המשמעות הנצחית של השם "עולם".

צ"ע האם את כינויו של הקב"ה "רבון [כל] העולמים", וכן "צדיק עולמים" (יומא לז/א), יש לפרש כמו "רבנו של עולם" וכמו "מי שאמר והיה העולם" (מרחב המקום); או שיש לפרשם (במרחב הזמן) "שקיים לעולמי עולמים", "הנצחי" (השוא לכתוב בישיעה כ"ד/כ"ז "כי נִיָּה ה' צור עֲלָמִים", ולפירוש רש"י ורד"ק שם, ודומה ל"אֵל עֲלָם", לפי פירוש רשב"ע ורמב"ם). בנוגע לכינוי נוסף של הקב"ה, "חי [ה]עולמים" ניטש ויכוח בין הפרשנים בדורות האחרונים, הנוגע (גם) לפירוש המילה "עולמים": היש לפרשו "חי לעולם" (זמן) או "מחיה את העולמות" (מקום). כינוי זה חותם את משנת תמיד (משנה זו נאמרת ע"י יהודי אשכנז לאחר מוסף שבת), ונמצא בכמה ברכות (בורא נפשות, ברוך שאמר וישתבח) ובכמה פיוטים ("האדרת והאמונה" ועוד).

פנינים

דף ל/ב נתנו עיניהם לומר שירה
גדולים מאופנים

מפרש בעל מעשה רוקח:
בחולין (צא) נאמר שישראל אומרים שם ה' אחרי שתי תיבות בלבד ואילו המלאכים רק אחרי שלש. בגמרא שם נאמר שהאופנים אף הם אומרים אחרי שתי תיבות. והנה בשירת הים אמרו ישראל אשירה לה, והזכירו שם ה' אחר תיבה אחת. מדוע? מפני שכשתנו עיניהם לומר שירה בחנו מפני דרגתם. וכיון שראו את השכינה עצמה, מה שלא זכו גם האופנים, הכינו שהם גדולים מהם ואמרו שירה בהזכרת שם ה' אחר תיבה אחת בלבד...

בנו של ה"נודע ביהודה" מכריע, כי מאחר שהולכים אחר "רוב דעות", אין שומעים אלא את עדות הרוב, שלפיו אותו אדם מת מוות רגיל וסופי, ועל כן התיר לעגונה להנשא [עיי"ש עוד שביאר דבריו].

דף לב/א ובאו אל הר גריזים והר עיבל שבשומרון בצד שכם

שכם - ההסטוריה והלקחים

המשנה בסוגייתנו אומרת, שהקב"ה ציווה את בני ישראל, כי ביום כניסתם לארץ ישראל יבנו בשכם מזבח, ולאחר מכן יעמדו על הר גריזים ועל הר עיבל כדי לומר את הברכות ואת הקללות המוזכרות בתורה (דברים כז/ב), ועם סיומן יחזרו לפרק את אבני המזבח שבנו בשכם, יטלו אותם למחנה ישראל אשר בגלגל ויקימו את המזבח מחדש. על מקום הקמת המזבח בשכם, כותב ה"חתם סופר" (על התורה פרשת ויחי) כי הוא המקום שיעקב אבינו קנה במאה קשיטה למטרה זו.

קבר יוסף הצדיק: היו אף מחכמי ישראל שייחסו את מקום קבורתו של יוסף הצדיק למקום בו עמד המזבח, כפי שמעיד ה"כפתור ופרח" (פרק י"א): "ואל זה השדה שבו יוסף עליו השלום... מנעתי רגלי מלהכנס שם... וזה מפני הקדושה, שהרי היה שם מזבח".

דברי ימיה של העיר שכם שזורים בקורות עמינו מימי קדם, וכפי שכתב רש"י (בראשית לז/ד) ש"מקום זה מועד לפורענות". בעיר זו עינו את דינה; שבטי י-ה מכרו בה את יוסף; בה נחלקה מלכות בית דוד וכתוצאה מכך מלכו בשכם ובשומרון מלכי ישראל שהחטיאו בעבודה זרה את ישראל, ומחמת כן גלינו מארצנו ונחרב הבית. הגאון רבי חיים פלאגי ("תנופה חיים" על דברי הימים ב' י א; הובא בחלקו בשו"ת "יין הטוב" או"ח) סוקר באריכות את קורות העיר וכותב, כי על העיר שכם יש רושם של חטא ולכן לא זכתה שיהודים יישבו בה. הוא אף מעיד על תלמיד חכם מסויים שניסה לייסד בשכם ישוב יהודי ואף בנה בה בית כנסת וישיבה, אך באמצע תנופת העשייה לפתע נפטר המייסד ותכניתו נגנזה. הגר"ח פלאגי מסיים, כי דבר זה הוא מהנסתרות לה' אלוקינו.

הגר"ב צ שלעז [מתלמידי ישיבת וואלאזין לפני כ- 160 שנה] מתייחס לכך בספרו ("נפלאות מתורת ה" פ' ג, נ"ד) ואומר, כי על פי זה ניתן להבין מדוע הברכות והקללות ניתנו על הר גריזים ועל הר עיבל הסובבים את שכם, משום שידע הקב"ה שבמקום זה עלולים בני ישראל לחטוא ולהענש, ועל כן דווקא במקום זה הקדים תרופה למכה, להזכיר להם את עונשו של העובר על דברי התורה.

מדוע גזרו חרם על שכם ועל יפו? מדברי הגר"ח פלאגי (שם) אנו למדים, כי גדולי ישראל, ובראשם רבי יוסף קארו מחבר "שולחן ערוך", גזרו בחרם על העיר שכם שאין לגור בה מגורים של קבע. אולם, כתב בעל "ציץ אליעזר" (חלק י' סימן א' אות ע"ז), כי ככל הנראה החרם הוטל לשעתו בלבד כדי שלא יתדלדל הישוב היהודי במקומות אחרים. הגר"א ולדנברג זצ"ל גם מוסיף וכותב כי מאותה סיבה, בזמנו גם נגזר חרם גם על העיר יפו שלא יתגוררו בה יהודים, כדי שהיישוב בירושלים ישאר על כנו, ולאחר מכן כאשר התבסס הישוב היהודי בירושלים, התירו את החרם (שו"ת "שאלת שלמה" חלק ב' סימן נ"ג) ומינו רב ראשי לעיר יפו.

דף לב/ב כיון שראו את השכינה עולל הגביה צארו ותינוק שמט דד מפיו

ראיה ולא אמונה

עומק העניין הוא שהאמונה עד אותה שעה באה במסורת, אמונה ולא ראיה. בשעה שנגלה הקב"ה אליהם לא הוצרכו ליניקה מדור קודם ולחיק ההורים, אלא הם עצמם ראו הכל בראיה ברורה (דרשות רבי יוסף נחמיה).

דף לב/ב אדם אומר שבחו בקול נמוך וגגותו בקול רם

פחד מהמתרימים

רבי אליהו חיים מייזל מלודז' פנה אל אחד מעשירי עירו וביקש להתרימו לצדקה. הלה החל מתאר בפירוט את מצבו הקשה ואת חוסר יכולתו להפריש מאום למטרות אלו. אחר זמן מה עלה הלה לגזולה והתעשר מאד. כאשר פנה אליו עתה רבי אליהו חיים ושאלו למצבו הפטיר בשפה רפה: ככה... אמר לו רבי אליהו חיים: עתה נתחוויר לי דברי הגמרא שאדם אומר שבחו בקול נמוך וגגותו בקול רם. מהו השבח בידיו מעשר ומהי הגנות בביכורים? אין הכוונה אלא שאת מצבו הטוב אומר בקול נמוך ואת מצבו הרע בקול רם. בביכורים הינו מביא סל קטן ומראהו כמראה מסכן - אין הוא חושש להסתיר זאת. במעשר הוא מביא עשירית והרי הוא חושש לחשוף בכך את היקף הכנסותיו שמא רבה של לודז' יבוא ויבקש ממנו צדקה... ("אמרות חכמה").

דף לב/ב התם איהו דקא מיכסיף נפשיה

בשעורה נסלח על כל החטאים

מעניין הדבר כי בחטאת כשבה נאמר רק "וכפר עליו הכהן על חטאתו אשר חטא", ואילו בשעירה נאמר "וכפר עליו הכהן ונסלח לו".

פטר הדברים הוא, שכיוון שהביא שעירה שיש בה בושה, כאמור כאן בגמרא, הרי הוא בבחינת "העושה דבר עבירה ומתבייש בה שמוחלף לו על כל עוונותיו" (ברכות יב/א), ועל כן נאמר "ונסלח לו" - על שאר עבירותיו... (אמרי צדיקים בשם בעל תורת יקותיאל).

לעילוי נשמת

מרת **רבקה הירש** ע"ה

ב"ר מנחם אריה ז"ל

נלב"ע כ"ד בסיון תש"ס

תנצב"ה

הונצחה ע"י ידידינו בני המשפחה שיחיו

לעילוי נשמת

הר"ר **אהרן פרידמן** ז"ל

ב"ר חיים קלונימוס קלמן ז"ל נלב"ע כ"ב בסיון תשנ"ט מיקירי בית המדרש סוכוטשוב

תנצב"ה

הונצחה ע"י המשפחה שיחיו

מאורות הדף היומי

משרד ראשי: רח' ווגמן 1 (פינת חתם סופר 5)
 Main Office: Wagman street 1
 P. O. B. 471 Bnei-Brak ISRAEL ת.ד. 471 בני-ברק
 טל: 03-5775333
 tel: +972-3-5775333
 פקס: 03-7601020
 Fax: +972-3-7601020
 אימייל: meorot@meorot.co.il
 E-mail:

לתרומות והנצחות טל: 03-5775307
 מוקד הזמנות 1-700-500-151

הופיעה מהדורה חדשה

של הספר
רב המכר
אנא עבדא

מסכת מרתקת
 פרקי חיים מאלפים
 מסרים מפעימים

להשיג בחנויות הספרים המובחרות
 לפרטים והזמנות 1-700-500-151